
Ивана Стојков¹⁰
Универзитет у Београду
Учитељски факултет

Прегледни рад
Методичка пракса број 1. 2017.
УДК: 371.671
стр. 71 - 86

ПРОТОКОЛИ ЗА АНАЛИЗУ УЏБЕНИЧКИХ ЕЛЕМЕНАТА У САВРЕМЕНИМ БУКВАРИМА

Резиме: Буквар, уџбеник за описмењавање ученика, одређује специфична троделна структура (предбукварски букварски и постбукварски период) и он се користи само у првом разреду основне школе. Методичка литература усмерава ауторе уџбеника на начин организације садржаја како би ученици што лакше савладали почетно читање и писање и то је једини уџбеник који, у складу са Наставним програмом, који садржи задатке и смернице за савладавање писања и читања првог писма. Циљ рада је да се осмисле протоколи који би могли да послуже за анализу целокупног уџбеника, наведених тематских целина (периода), као и појединачних лекција чиме се доприноси квалитетнијем приступу израде овог уџбеника и потенцијалном побољшавању постојећих. Проучавана је заступљеност уобичајених уџбеничких елемената (садржај, илустрације, тематске целине, радни/нерадни уџбеник), али акценат је на специфичним садржајима (вежбе писања, вежбе писања, наставне методе, упоредно учење читања и писања) које одликују прву књигу са којима се ученици у школи сусрећу.

Кључне речи: буквар, почетно читање и писање, протокол, повезивање знања, наставни програм.

¹⁰ ivana.stojkov@uf.bg.ac.rs

УВОД

Учење у школи почиње учењем читања и писања. Тај процес се временом, „организованим или мање организованим вежбањем усавршава, док не постигне висок степен аутоматизације” (Милатовић, 2011: 27). Време за које ученици треба да савладају почетно читање и писање ограничено је и програмски предвиђено да се реализује у првом разреду основне школе.

Буквар је основни уџбеник у настави Српског језика у првом разреду. Осмишљен је као књига првих слова, речи, реченица, текстова уз одговарајућа методички обликована научна знања, упутства и усмерења. Он „одговара општим педагошким и психолошким принципима, као и образовним, васпитним и естетским захтевима који у дидактици и методици наставе српског језика и књижевности важе за добар уџбеник” (Лексикон образовних термина, 2014: 71). Неопходно је истаћи да су буквари знатно „олакшали рад учитеља, као и сазнајне активности ученика у савладавању програма почетне писмености, без обзира на домете и ограничења њихових садржаја и заступљних методичких поступака њиховог реципирања” (Илић, 2013: 79). За многе наставнике буквар је релевантна интерпретација наставног плана и програма која им служи као оријентир како у погледу обима, врсте и нивоа информација, тако и у погледу методичког приступа у њиховој обради, односно у обликовању наставних ситуација. Пројекат *Квалитет уџбеника за ниже разреде основне школе* (2005) извршио је анализу у тада два постојећа одобрена буквара издавача Завод за уџбенике и наставна средства и Креативни центар, док је данас осам акредитованих буквара. Иновативнији приступ и „уважавање кључних елемената појединих стандарда којима се захтева оптималан квалитет уџбеника видљиви су у поменутих букварима за први разред основне школе” (Мркаљ, 2016: 24).

Од изузетне важности за „изналажењем решења за проблеме постојања савремених средстава који замењују писање, стицање навике читања и многе друге проблеме, од изузетног значаја је и систематски радити на усавршавању букваристике – правити експерименталне програме у којима би се интензивније развијао истраживачки рад” (Милатовић, 2011: 32).

Анализа уџбеника и предлози протокола за посматрање структуре и садржаја буквара у овом раду биће представљени на неколико нивоа. Како би се систематизовала грађа формирану су нивои према којима је осмишљен протокол за анализу: 1. целокупног уџбеника, 2. тематске целине, 3. Лекције.

ПРОТОКОЛ ЗА АНАЛИЗУ УЏБЕНИКА

Од изузетног је значаја „како је буквар конципован и да ли садржи све битне елементе који подржавају читање и описмењавање” (Мркаљ, 2016: 19). У сваком уџбенику, па и буквару изузетно је важно „осмишљавање и анализа квалитета методичких аспеката уџбеника. Један, директан разлог, произлази из жанровских особености савременог уџбеника као књиге, а други, индиректан, из позиције и улоге уџбеника у наставном процесу” (Требјешанин, 2014: 1).

Задаци који треба да буду остварени у настави почетног читања и писања јесу бројни, а неки од њих, уз активно коришћење буквара јесу: „да подстиче тежњу и потребу за стицањем нових знања, да оспособљава ученике за саобразовање, да развија код ученика смисао за лепо и племенито, да оспособи ученике за коришћење штампе и уопште штампане речи у практичном животу” (Милатовић, 2011: 31). Дакле, садржаји у буквару треба да буду усмерени и на остваривање свих задатака уз методичка усмерења, садржаје прилагођене ученицима, адекватне илустрације, и принцип од лакшег ка тежем. Избором и обликовањем грађе подстиче се „доживљај културне припадности“ и неизоставно је да „творац уџбеника мора да размишља и о дидактичко-методичком апарату помоћу којег ће утицати на развој оних особина личности ученика које га везују за идентитет културе којој припада рођењем” (Аврамовић 1997: 113).

<i>Тврдње</i>	<i>Постојање/ Има</i>	<i>Одговарајући садржаји</i>	<i>Нису одговарајући садржаји</i>	<i>Непостојање /Нема</i>
Буквар има троделну структуру (предбукварски, букварски и пост-букварски период).				
Буквар је радни (уџбеник).				
Буквар је нерадни (уџбеник).				
У буквару се одвојено учи писање и читање.				
У буквару се истовремено учи писање и читање.				

<i>Тврдње</i>	<i>Постојање/ Има</i>	<i>Одговарајући садржаји</i>	<i>Нису одговарајући садржаји</i>	<i>Непостојање /Нема</i>
Буквар је конципиран тако да садржи све захтеве који су предвиђени Наставним програмом.				
Буквар је прилагођен за ученике који не знају да читају и пишу. Захтеви за све ученике су исти.				
Буквар је написан на два нивоа (за ученике који знају и за ученике који не знају да читају).				
Уважени су захтеви инклузивног образовања.				
Илустрације у буквару су адекватне.				
Буквар има одговарајући садржај.				
Постоји водич за ученике са прегледним објашњењем графичких симбола.				
Тематске целине посебно су издвојене.				

Табела 1. Протокол за анализу буквара

Буквар чини специфична троделна структура: предбукварски, букварски и постбукварски период. Предбукварски период је „период припреме, у букварском периоду се савладавају писање и читање, док је постбукварски период намењен усавршавању читања и писања” (Милатовић, 2011: 50). Ова три периода наводе се и у Наставном програму¹¹ као обавезна. Неки од акредитованих и актуелних буквара

¹¹ *Правилник о наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања. Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, 3, 2006.*

имају четири дела, односно, букварски период посебно деле на обраду штампаних и обраду писаних слова и чак то визуелно издвајају другим бојама за лакше сналажење у уџбенику.

Како је до пре неколико година постојала пракса наслеђивања уџбеника у школама сви уџбеници па и буквари каква год њихова структура била, постали су нерадни уџбеници, тј. у њима се ништа није попуњавало. Данас постоје буквари у којима постоји организован простор за решавање задатака, вежбе писања, одговарање на питања и они су радни. Постоје и уџбеници који имају адекватна објашњења и примере одређених језичких појава, али ученици у њима ништа не записују, већ све задатке решавају у својим свескама. Многим практичарима је и то од изузетне важности приликом одабира уџбеника за описмењавање ученика.

Како су ученици првог разреда данас окружни различитим медијима који утичу на препознавање слова, писање и читање и како је предшколско образовање постало обавезно за сву децу, готово да се међу ауторима буквара не води полемика да ли се читање и писање обрађује упоредо или одвојено. Методички није погрешно ни одвојено учити читање и писање, али треба имати на уму и ефикасност наставе, као и предзнања ученика. Познајући букварску литературу можемо закључити да на данашњем тржишту постоје буквари који практикују упоредно учење читања и писања.

Наставни програм требало би да ауторима уџбеника буде упоришна тачка и да све оно што је њиме предвиђено буде у самом уџбенику. Анализирајући букваре, уочили смо непостојање одређених предвиђених садржаја, те смо зато и ову тврдњу уврстили у протокол.

Као што смо већ наводили, предзнања ученика су различита, те поједини ученици већ приликом поласка у школу знају да читају и пишу. Такође, уколико су предчиталачке и графомоторичке вежбе у предшколској установи на исправан методички начин реализоване, ученици у школу полазе са солидним предзнањем. Аутори буквара су направили диференциран уџбеник за оне који не знају и за оне који знају да читају. Како је инклузивни програм присутан у основним школама, задаци у уџбеницима требало би и таквим ученицима да се прилагоде, односно да постоје задаци које они самостално уз методичка упутства учитеља могу да реше.

Илустрације су важне у сваком уџбенику. У буквару, када ученици са сликовница прелазе на словне знакове, илустрације ће умногоме допринети мотивацији ученика. Дакле, „илустрацијама се, као прво, приказују одређени садржаји и информације које није могуће или је много теже, мање ефикасно приказати вербално: изглед објеката и појава, приказивање просторних, хијерархијских и функционалних односа” (Мркаљ, Плут 2007: 29). Естетска вредност ученицима овог узраста јесте врло важна, али учитеље и методичаре више интересује њихова функционалност. Оне могу послужити за увођење одређених појмова, али и као средство за развијање усменог изражавања ученика.

Посматрајући букваре различитих издавача можемо закључити да скоро сви имају садржај уџбеника, у неким се он налази на почетку, у неким на крају. Негде је издвојен истим бојама као и целина за коју је дат, негде је он дат сажето, без много текста, а негде се он налази и на четири стране, што је за прваке, сложићемо се тешко за сналажење.

Оно што други уџбеници углавном немају јесте водич кроз буквар. Ученици користе уџбенике и пре него што савладају читање и писање и управо одређени симболи њима помажу да разумеју задатак и без његовог читања. Симболи су у већини уџбеника карактеристични јер сликом приказују захтев који ученици треба да реше.

ПРОТОКОЛ ЗА АНАЛИЗУ ТЕМАТСКЕ ЦЕЛИНЕ У УЏБЕНИКУ

Предбукварски период

Овај период има „специфичне задатке, опште карактеристике, садржаје рада и методичке токове у извођењу разноврсних вежби припремања деце за живот и рад у школи, а посебно за учење почетног читања и писања” (Илић, 2000: 151). Од поставке ових захтева зависи квалитет рада у букварском периоду. Задаци које ови садржаји треба да испуне прописани су Настваним програмом и подразумевају: усвајање и развијање појмова глас, слово, реч и реченица, развијање осећаја за те говорне јединице, употребу великог слова на почетку и тачку на крају реченице, развијање графомоторике и културу усменог изражавања ученика. Поменути садржаји нису случајно део предбукварског периода, другим речима „да би правилно читао и шчитавао ученик мора да декодира запис анализирајући, а затим га синтетичући, да би правилно записао реченицу, он мора да је анализира на речи, затим на гласове и забележи одговарајућим словним знаковима, правећи адекватне размаке међу речима и поштујући елементарна правописна правила” (Виготски, 1996: 180).

<i>Тврдње</i>	<i>Постојање/ Има</i>	<i>Одговара- јући садржаји</i>	<i>Нису одговарајући садржаји</i>	<i>Непосто- јање/ Нема</i>
Заступљене су визуелне вежбе.				
Заступљене су акустичке вежбе.				
Заступљене су вежбе причања.				
Заступљене су вежбе пре- причавања.				
Заступљене су вежбе описивања.				
Заступљене су вежбе артикулације.				
Заступљене су вежбе дисања.				
Заступљено су вежбе за усвајање појма глас.				
Заступљено су вежбе за усвајање појма слово.				
Заступљено су вежбе за усвајање појма реч.				
Заступљено су вежбе за усвајање појма реченица.				
Заступљено су синтетичка вежбања.				
Заступљено су аналитичка вежбања.				
Заступљене су лексичко- синтаксичке вежбе.				
Заступљене су графомоторичке вежбе.				
Тематска целина је јасно одвојена од осталих целина.				
Задаци у овој тематској целини су одговарајући.				
Илустрације у овој тематској целини су функционалне.				
Дидактичко-методичка апаратура је адекватна.				

Табела 2. Протокол за анализу предбукварског периода

Све ове вежбе треба организовати непрекидно у припремном периоду, а неке чак и касније приликом обраде слова. Оне се „не смеју планирати изоловано, већ их морамо посматрати целовито, са јединственим циљем, да ученике добро припремимо за учење читања и писања” (Милатовић, 2011: 109). Вежбе које ће допринети развоју културе говора јесу визуелне вежбе које предстваљају и припрему за описивање и за ову вежбу наставна средства су кључна. Акустичке, односно вежбе слушања такође су важне у овом периоду. Буквари углавном имају неко обележје на оним страницама где се могу организовати акустичке вежбе.

Репродуковање садржаја неке књиге, цртаног филма или представе треба развијати постепено, а тиме ће ученици научити да издвоје оно што је важно, ослобађати се да јавно говоре, али и уводити се у културу говора. Иако се у методичкој литератури нигде не истиче да су графомоторичке вежбе и вежбе за усвајање појмова глас, слово, реч и реченица изузетно важне као основа за описмењавање, ауторски тимови акценат стављају управо на њих. Графомоторичке вежбе омогућавају развијање ситне моторике јер је она предуслов за правилно држање школског прибора и исписивање првих слова. Даље се може процењивати одабир ове врсте вежби, њихово усложњавање или пак приближавање изгледу штампаних или писаних слова, али оне се никако не смеју прескакати. Како се усвајају појмови глас, слово, реч и реченица? Методички најисправније, то би било „помоћу графичког приказа помоћу цртица, које означавају велико слово на почетку, речи, гласове, односно слова и тачку на крају” (Цветановић, Јанићијевић, Мићић, 2010: 295).

Букварски период

Ово је период када се ученици упознају и савладавају читање и писање. То је „најдужи и најтежи период јер ученици треба да науче да пишу штампана и писана слова, да их шчитавају и читају” (Милатовић, 2011: 134). Задаци које треба у овом периоду остварити су бројни, а неки од њих су: да препознају облике слова, да знају да их пишу, да уочавају позиције слова у тим речима, да разумеју шта су прочитали и да савладају ортоепске норме при читању текста. Редослед обраде слова је различит и он зависи од многих фактора које ауторски тим уважава. Углавном се прво обрађују слова једноставније графичке структуре и то један самогласник и један сугласник како би могле да се се формирају речи за писање и читање. Поред обраде штампаних и писаних слова, овај период треба да садржи и текстове за увежбавање читања, различите наставне листиће, језичке игре и вежбе, азбуку, кратак осврт на живот и рад Вука Караџића, и то све издвојено чак и визуелно и садржински у једну тематску целину.

<i>Тврдње</i>	<i>Постојање/Има</i>	<i>Одговарајући садржаји</i>	<i>Нису одговарајући садржаји</i>	<i>Непостојање/Нема</i>
Аутори буквара садржаје организују користећи синтетичке методе.				
Аутори буквара садржаје организују користећи аналитичке методе.				
Аутори буквара садржаје организују користећи аналитичко-синтетичке методе.				
У буквару је коришћен монографски поступак обраде слова.				
У буквару је коришћен групи поступак обраде слова.				
Прво се обрађују штампана слова.				
Штампана и писана слова обрађују се упоредо.				
Сва слова написана су увек на исти начин (поштован је принцип доследности).				
Приказано је како се писана слова правилно повезују.				
У буквару има више вежби за увежбавање писања.				
У буквару има више вежби за увежбавање читања.				
У буквару има скоро исти број вежби за увежбавање писања и читања.				
Илустрације су адекватне.				
Дидактичко-методичка апаратура је адекватна.				
Линијски систем је потпун (постоје широке и уске празнине).				
У буквару је дата азбука.				
Текстови за увежбавање читања написани су само штампаним словима.				
Текстови за увежбавање читања написани су и штампаним и писаним словима.				
У буквару су дате језичке игре (ребуси, укрштенице, преметаљке, допуњалке).				
Букварски период садржи додатни материјал за ученике (словарицу, налепнице...)				

Табела 3. *Протокол за анализу букварског периода*

Осврт на специфичне методе које се остварују у почетном читању и писању је изузетно важан. Подела на ове методе извршена је према основном поступку учења, да ли се полази од елемената језика ка целини (синтетичке методе) или обрнуто, од целине ка елементима (аналитичке методе). Методичари заступају став да је најделотворније да у уџбенику постоје аналитичко-синтетичка вежбања, односно да се нпр. реченица анализира (растави на речи и гласове), а потом и синтетише, јер се тако упознају и говорни елементи и целина, а води се рачуна и о разумевању прочитаног.

У литератури, али и у пракси, „постоје три основна поступка обраде слова, монографски – на једном часу се учи једно слово, групни – на часу се обрађује група слова и комплексни – када се синхроно учи читање и писање свих слова” (Цветановић, Јанићијевић и Мићић, 2010: 287). У наведеном протоколу, комплексни поступак није појединачно ни издвојен из разлога јер се у том случају не користи буквар већ посебан уџбеник који се зове почетница. У наставној пракси, као и у букварима често долази до комбинације монографског и групног поступка обраде слова. Најчешће се слова једноставније графичке структуре обрађују у групама, док се тежа штампана и већина писаних обрађује по монографском поступку. Свакако је важно утврдити који поступак буквар предлаже, али учитељ има могућност, у зависности од предзнања ученика, да обрађује више или пак једно слово на једном часу.

Букварски период представља први корак систематичног и системског вођења ученика ка самосталном писању, читању и разумевању прочитаног. Ова тематска целина у буквару заузима и највише простора, а странице у њима су слично структурисане. Оно по чему се разликују јесте то да ли се штампана и писана слова обрађују упоредо или одвојено, штампана па писана. Важно је дакле прво то одредити, јер уколико се штампана и писана слова обрађују одвојено, неретко у буквару наилазимо и на две тематске целине у оквиру букварског периода.

Оно што може представљати методичку дилему за учитеље, а и ученике јесте то што наше писмо није стандардизовано и у букварима различитих издавача иста слова нису написана на исти начин. Међутим, то се може и превазићи само уколико се аутори једног буквара држе принципа доследности и у том издању уџбеника једно слово увек пишу на исти начин. Нажалост, дешава се да слова нису увек исто написана или да стрелице које показују редослед повлачења линије нису у складу са захтевима писања, с лева на десно, од горе на доле. Оно што је у директој вези са овим јесте записивање слова у линијском систему. Анализирајући уџбенике, приметили смо да приказ слова није написан у линијском систему, а да се од ученика тражи да пишу у њему. За савладавање писаних слова, линијски систем је од изузетне вредности, јер он помаже ученицима пошто ограничава

простор и ту они могу видети како се правилно повезују слова, наравно под условом да то уџбеник садржи.

Уједначеност писања и читања је такође врло значајна. Ова два процеса су повезана јер „пишући речи ученик прво мора да изврши њихову анализу, тј. да утврди од којих гласова је састављена та реч” (Милатовић, 2011: 219). Зато је важно утврдити какав је бројчани однос између вежби писања и читања, а потом утврдити и њихов квалитет. Најбоље би свакако било да има подједнако вежби које доприносе савладавању читања и писања.

Како би ученици били мотивисани за савладавање и увежбавање писања и читања, задаци који се стваљају пред њих треба поред функционалности да буду и игроликог карактера (језичке игре, ребуси, игре грађења речи, допуњалке...). Важно је приликом одабира уџбеника утврдити да ли се у оквиру овог периода налази наведено и треба проценити и њихову позиционираност у уџбенику.

Поједини издавачи, уз комплет уџбеника, за ученике имају припремљен додатни материјал за рад. То су словарице помоћу којих ученици слажу и шчитавају речи, написане азбуке које могу да се исеку и свако слово спакује у одговарајући џеп, илустрације на основу којих развијају усмени и писани говор, што доприноси квалитету целокупног буквара.

Илустрације овде имају важну улогу. Најчешће се оне јављају код обраде сваког слова. Заправо а свакој стани постоји више илустрација чији појмови почињу словом које се обрађује. Формулација задатака у овом периоду сигурно да јесте и најважнија. Треба имати на уму да је ово фаза када ученици савладавају читање и писање, те када добију задатак, треба да га прочитају, али и разумеју како би уопште могли да приступе његовом решавању. Стога, формулације не треба да буду дуге, компликоване, већ прилагођене могућностима ученика.

Постбукварски период

У буквару се поред текстова за увежбавање читања налазе и књижевноуметнички текстови па многи теоретичари овај део буквара називају и мала читанка јер он представља приближавање настави књижевности. Са „уметнички вредним текстовима и одговарајућом методичком апаратуром ученик прелази читав букварски пут, на чијем поетку стоји шчитавање и писање слова, усвајање речи и реченица да би му се у трећем, постбукварском периоду отворио диван и зачуђујући свет књижевних текстова” (Цветановић, Јанићијевић, Мићић, 2010: 304). Наставни програм одређује обавезне књижевне текстове који се морају наћи у овом делу буквара („Јабука“ Драган Лукић, „Неће увек да буде први“ Александар Поповић и „Свети Сава и ђаци“ Народна прича). У овој фази мора се балансирати између вежби читања и увођења ученика у анализу књижевних дела. Дидактичко-методичка апаратура у овом периоду треба да подразумева питања за разумевање прочитаног и репродуктивна, али и продуктивна питања којима се дело

Протоколи за анализу уџбеничких елемената у савременим букварима

анализира. И у овом периоду ученици треба да увежбавају писање, а то је у потпуности могуће тако што некада анализа књижевног дела може бити и писмена.

<i>Тврдње</i>	<i>Постојање/ Има</i>	<i>Одговара- јући садржаји</i>	<i>Нису одговарају- ћи садржаји</i>	<i>Непостојање /Нема</i>
Садржи све књижевне текстове који се налазе у Наставном програму.				
У постбукварском делу постоје лирске песме.				
У постбукварском делу постоје приче.				
У постбукварском делу постоје бајке.				
У постбукварском делу постоје басне.				
У постбукварском делу постоје дела народне књижевности.				
Након сваког књижевног текста постоје питања за анализу.				
Након сваког књижевног текста постоје објашњења непознатих речи.				
Књижевни текстови написани су само штампаним словима.				
Књижевни текстови написани су само писаним словима.				
Књижевни текстови написани су и штампаним и писаним словима.				
У постбукварском периоду постоје вежбе за увежбавања писања.				
У постбукварском делу постоји простор за писмену анализу књижевног текста (помоћу одговора на питања).				
Уводе се књижевнотеоријски појмови предвиђени Наставним програмом.				
Илустрације су адекватне.				
Дидактичко-методичка апаратура је адекватна.				

Табела 4. Протокол за анализу постбукварског периода

Наставни програм одређује које књижевне текстове треба обрадити са освртом на одабир жанра и дужину текста којима ће се ученици уводити у процес тумачења књижевних дела. Такође, поред читања и интерпретације, важно је да добар буквар има и објашњење Програмом предвиђених књижевнотеоријских појмова. Анализом акредитованих буквара уочено је да се дешава да буквари не садрже ни сва три обавезна текста и зато се прва тврдња и налази у овом протоколу.

Потреба да се у буквар унесе што више текстова различитог жанра помаже учитељима приликом преласка на читанку као први уџбеник у настави књижевности. Ученици иако увежбавају читање, свакако уочавају дужину или пак ритмичност текста макар и на интуитивном нивоу. Методички је важно истаћи да аутори буквара готово свих издавача јер се труде да направе баланс између домаћих и страних аутора, савремене и народне књижевности, али и смање јаз између књижевности за децу и књижевности за одрасле јер постоје одломци из дела истакнутих писаца као што су Милош Црњански или Данило Киш.

Зашто су објашњења непознатих речи у овом делу од изузетне важности? Прво, тумачење је немогуће без разумевања онога што се анализира, друго богати се речник ученика и треће, структура буквара не разликује се од других уџбеника који садрже књижевне текстове. Издавачи сада уз ову трећу фазу савладавања писања и читања дају и мали речник у „коме су побројане и сажето објашњене речи за које се претпоставља да су ученицима првог разреда мање познате” (Мркаљ, 2016: 32).

Треба водити рачуна и о подједнакој заступљености текстова написаним штампаним и писаним словима. Уочили смо да је углавном случај да преовладавају текстови написани штампаним словима, па треба размислити о функционалности из овог угла посматрања. Као што је напоменуто читање и писање су неодвојиви процеси савременог друштва, па би у овом периоду требало да постоје и вежбе писања. Није тешко уклопити ова два сегмента јер је писмена анализа текстова један од могућих начина.

Оно што није добро „јесте разговор само о чему се у тексту говори, јер тако разговори о делу постају шаблонизовани и незанимљиви” (Цветановић, Јанићијевић, Мићић, 2010: 302). Дидактичко-методичка апаратура помоћ је учитељима приликом анализе дела, али је „улога наставника да помогне ученицима да постану самостални читачи који ће пажљиво размишљати о ономе што су прочитали” (Бут, Сворц, 2009: 24).

Када је реч о илустрацијама, мисли се на илустровање ликова и односа међу њима, догађаја из текста и осталог што естетски употпуњује уџбеничке странице. Аутори уџбеника „уз информације о писцу доносе и његову фотографију. То је битно за ученике млађег узраста јер лакше памте визуелне садржаје и оспособљавају се да препознају знамените личности у осталим уџбеницима и другим ситуацијама” (Митровић, Стојков, 2016: 54).

ЗАКЉУЧАК

Буквар са свим својим предностима и дидактичко-методичким недостацима остаје књига која оживљава тек у рукама ученика вођеним наставним процесом од стране учитеља. Дobar наставник поред обавезних методичких знања мора пратити савремену методичку, педагошку и уџбеничку литературу, као и психологију млађег школског узраста. Почетно читање и писање не трпи формализам и коришћење увек истих метода и поступака. Мењали су се и мењаће се „обим и тежина буквара, садржај, врста и квалитет илустрација, методска упутсва, папир и повез, али је сврха остала иста. Писали га специјалисти или први људи културе уопште, буквар је од њих увек тражио исто: безграничну оданост деци и потпуну посвећеност струци.“ (Јовановић, 2010: 12).

Осмишљени протоколи представљају само један од могућих начина да се анализирају уџбенички елементи, али свакако имају за циљ да допринесу и развоју појединачних области, организацији садржаја у букварима што ће свакако имплицирати на развој методике почетног читања и писања. Они могу бити искоришћени за анализу буквара свих издавача и резултати могу бити представљени појединачно или свеукупно за унапређење постојеће методичке теорије и праксе. Тек након анализе буквара можемо утврдити да ли су неопходне измене и допуне јер као што смо навели сматрамо да је ово само један предлог и да они могу отворити мноштво методичких проблема и дилема које ће утицати на развој букваристике.

Литература

1. Аврамовић, З. (1997). Уџбеник и културни идентитет, *Вредности савременог уџбеника 1*, Ужице, Учитељски факултет.
2. Бут Д., Сворц Л. (2009). *Успешно читање и писање, технике за развој писмености*. Београд: Креативни центар
3. Виготски, Л. (1996). Проблеми опште психологије, *Сабрана дела 2: Мишћење и говор*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
4. Вулфолк, А., Хјуз, М., Волкап В (2014). *Психологија у образовању*. Београд: Клио
5. Ивић, И., Пешикан, А. и Антић, С. (2009). *Водич за добар уџбеник, општи стандарди квалитета уџбеника*. Београд: Завод за уџбенике.
6. Илић, П. (1990). *Настава српскохрватског језика и књижевности пред изазовима времена*. Нови Сад: Змај
7. Јовановић, А. (2010). „О зборнику“, у: Буквар и букварска настава код Срба, Београд: Педагошки музеј

8. Лексикон образовних термина, *Лексикон образовних термина*, Учитељски факултет, Београд, 2014.
9. Мркаљ, З. и Плут, Д. (2007). Квалитет читанки за млађе ученике основне школе, *Квалитет уџбеника за млађи школски узраст*, Институт за психологију Филозофског факултета, Београд, 51–95.
10. Николић, М. (2009). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике.
11. *Правилник о наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања*. Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, 3, 2006.
12. Требјешанин Б. (2014) *Развој идеја о методичком обликовању уџбеника: од идентификације и инвентарисања до повезивања и усклађивања структурних компоненти*
13. Цветановић З. Јанићијевић В. Мићић В. (2010). „Методички аспекти савременог буквара“, у: *Буквар и букварска настава код Срба*, Београд: Педагошки музеј.

Ivana Stojkov
University of Belgrade
Teacher Education Faculty

PROTOCOL FOR ANALYSIS TEXTBOOK ELEMENTS IN MODERN RIDER

Abstract: The Rider, literacy textbook for students is determined by the specific tripartite structure (pre-rider, rider and post-rider) and it is used only in the first grade of primary school. Methodical literature focuses the authors of the textbook to organize content so that students more easily overcome the initial reading and writing and it is the only book which, according to the curriculum, contains tasks and guidelines for mastering reading and writing the first language. We studied the presence of the usual textbook elements (content, illustrations, thematic units, working /non-working tutorial), but the emphasis is on specific activities (exercise of writing exercises writing, teaching methods, parallel reading and writing) that characterized the first book which pupils faced in school.

Протоколи за анализу уџбеничких елемената у савременим букварима

Key words: Rider, initial reading and writing, protocol, connecting knowledge, curriculum.

Рај је примљен 07. 04. 2017. године, а рецензиран 11. 06. 2017. године.

